

Platón: Podobenství o jeskyni

Sókratés: A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu dlouhý vchod zšíří celé jeskyně; v tomto obydlí již od dětství žijí spoutaní na nohou i na šíjích, takže zůstávají stále na témž místě a vidí jedině dopředu, ale nemohou otáčet hlavy, protože jim pouta brání; vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni je nahoře příčná cesta, podél níž si myslí vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.

Glaukón: Dobře

Sókratés: Mysli si pak, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přečnívající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, přičemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.

Glaukón: Divný je ten tvůj obraz a divní vězňové.

Sókratés: Podobní nám, odpověděl jsem; neboť takoví lidé jistě by neviděli ze sebe samých ani ze svých druhů něco více než stíny, vrhané ohněm na protější stěnu jeskyně.

Glaukón: Jak by také uviděli, když jsou nuceni držet po celý život hlavu bez hnutí?

Sókratés: A co předměty, nošené podél zídky? Neviděli by z nich právě tolik?

Glaukón: Ovšem že.

Sókratés: A kdyby mohli vespolek rozmlouvat, jistě by myslili, že těmi jmény, které dávají tomu, co před sebou vidí, označují skutečně předměty.

Glaukón: Nutně

Sókratés: A což kdyby to vězení odráželo od protějška i ozvěnu? Kdykoli by promluvil někdo z přecházejících nosičů, nemyslíš, že by pokládali za původ toho hlasu jedině právě ten přecházející stín?

Glaukón: Při Diovi, dozajista.

Sókratés: U takových lidí tedy, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí.

Glaukón: Docela nutně.

Sókratés: Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo, a to takto. Jeden z nich je vyproštěn z pout a přinucen náhle vstát a otočit šíji a jít hledět vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích nebyl by schopen dívat se na ony předměty, jichž stíny tenkrát viděl; coby asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkrát viděl jen přeludy, nyní však že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z předcházejících předmětů, odpovídat na otázku, co to je? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které mu jsou nyní ukazovány?

Glaukón: Mnohem pravdivější.

Sókratés: Nuže a kdyby ho docela nutil hledět do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívat, a měl za to, že toto je vskutku zřetelnější, než co se mu ukazuje?

Glaukón: Tak jest.

Sókratés: Kdyby pak jej někdo odtamtud násilím vlekl tím drsným a příkrým východem a dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo sluneční, zdali pak by při tom vlečení netrpěl bolesti a nevzpouzel se, a když by přišel na světlo, zdali pak by jeho oči, zalité září, mohly vidět něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?

Glaukón: Jistě ne, aspoň ne hned.

Sókratés: Ano, myslím, že by potřeboval si zvyknout, kdyby chtěl uvidět, co je nahoře.

A nejprve by zíral nejsnáze na stíny a potom na obrazy lidí i ostatních předmětů, zrcadlící se na vodních plochách, později pak na ty předměty samy; dále pak by snesl pohled na tělesa

nebeská a na samu oblohu snáze v noci, kdy by se díval na světlo hvězd a měsíce, než ve dne na slunce a sluneční světlo.

Glaukón: Jak by ne?

Sókratés: Konečně pak, myslím, byl by s to, aby popatřil na slunce, ne na jeho obrazy ve vodě nebo na nějaké jiné ploše, nýbrž na ně samo o sobě na jeho vlastním místě, a aby se podíval, jaké je.

Glaukón: Nutně.

Sókratés: A potom již by si o něm učinil úsudek, že ono je, co způsobuje roční počasí, oběh roků a všechno spravuje ve viditelném světě a že je nějak původcem i všeho toho, co viděli tam dole.

Glaukón: Patrně, že by k tomu potom došel.

Sókratés: A což když si vzpomene na své dřívější obydlí a na tamější vědění a tehdejší své spolu vězně, nemyslíš že by sám sebe pokládal za šťastného pro tu změnu, oněch pak by litoval?

Glaukón: Ba jistě ...

Sókratés: Uvaž i toto, děl jsem. Kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se mu oči nenaplnily tmou, když by náhle přišel ze slunce?

Glaukón: Ba jistě

Sókratés: Tu pak kdyby zase musil posuzovat ony stíny a závod s oněmi, kteří zůstali stále vězni, dokud má mžitky před očima a dříve než by se mu oči uklidnily – a toto zvykání by netrvalo zrovna krátce – zdali pak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus chodit tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovat z pout a vést nahoru, zdali pak by ho nezabili, kdyby ho nějak mohli rukama uchopit a zabít?

Glaukón: Dozajista.

Sókratés: Tento tedy obraz, milý Glaukone, připojme celý k tomu, co bylo řečeno nahoře; prostor, jevící se zraku, je jako ten žalární příbytek a světlo ohně v něm hořícího je síla slunce; k tomu pokládej výstup nahoru a dívání se na věci nahoře za vzestoupení duše do pomyslné oblasti a nechybíš se mého mínění, když si je přeješ slyšet, bůh sám ví, zdali je pravdivé. Nuže jak já to vidím, je to tak: v oboru poznání spatřuje se na konci, a to jen stěží, idea dobra, když však je spatřena, je o ní soudit, že ona je všemu původcem všeho pravého a krásného, neboť i ve světě viditelném zrodila světlo a jeho pána, slunce, i v oboru omyslném, kde je sama paní, poskytla lidem pravdu a rozum; jí musí spatřit ten, kdo chce rozumně jednat, ať v soukromí, ať v obci.

Platón: *Ústava*. Přeložil F. Novotný . Praha : Oikoymenth 1996.